

TLAČOVÁ SPRÁVA č.20 - sezóna 2016/2017

Od posmeškov k ováciám

Opereta, ktorú uvedú v Štátnom divadle Košice, sa zrodila viac ako zaujímavo

Zrod operety Johanna Straussa *Noc v Benátkach*, ktorá sa 24. februára 2017 o 19:00 po vyše štyridsiatich rokoch vráti na javisko Historickej budovy Štátneho divadla Košice v premiére, sprevádzali veľmi zaujímavé okolnosti. V súčasnosti populárne a vyhľadávané dielo (v posledných dvoch rokoch sa hralo na 13 operných scénach Európy) pri premiére v Berlíne absolútne prepadlo, ale o týždeň po prepracovaní ho pri viedenskej premiére sprevádzali nevídané ovácie.

Podrobnosti o okolnostiach vzniku operety, ale aj o tom, prečo *Noc v Benátkach* ako jediná Straussova opereta nemala premiéru vo Viedni, ale v Berlíne, približuje dramaturg Peter Hochel: „Svoju v poradí deviatu operetu dokončil Strauss v roku 1883. Libreto k nej mu poskytla osvedčená dvojica dramatikov Friedrich Zell (vlastným menom Camillo Walzel) a Richard Genée. V spolupráci s Genéem vytvoril Strauss už predtým povestného *Netopiera* a *Kráľovninu krajkovú šatku*, a s obomi autormi mal zase na konte *Caligostra* vo Viedni, ako aj poslednú úspešnú „novinku“ *Veselú vojnu*. Ako v Straussovom životopise spomína jeho priateľ Ludwig Eisenberg, Johannovým želaním bolo už dávno napísať operetu z „*námestia San Marco*“, takže ponuka, ktorú mu dali jeho libretisti, ho ihneď oslovila. Jeho pôvodné nadšenie i chuť do komponovania však zostali načas utlmené, a to v dôsledku duševnej krízy, vyvolanej problémami v osobnom živote: Skladateľova o dvadsaťpäť rokov mladšia manželka Angelika sa totiž zahľadela do muža „svojej generácie“, Franza Steinera, navyše, žiaľ, riaditeľa Theater an der Wien, teda scény, na ktorej mali dosiaľ (s jedinou výnimkou) premiéru všetky Straussove diela. Od manžela sa napokon k Steinerovi nielen odsťahovala, ale v divadle bola ustanovená aj za jeho hlavnú asistentku s plnou rozhodovacou právomocou v záležitostiach prevádzkových i dramaturgických. Je preto pochopiteľné, že za týchto okolností sa ponížený a rozhorčený Strauss rozhodol dlhoročnú spoluprácu s Theater an der Wien prerušiť, a svoje nové dielo uviesť kdekoľvek inde! Mimoriadne vhod mu teda prišla ponuka od Juliusa Fritzscheho, riaditeľa Friedrich-Wilhelm-Städtisches Theater v Berlíne. Ten totiž iba nedávno starú, chátrajúcu budovu odkúpil a dal ju kompletne zrenovovať. K hľadisku, rozšírenému na kapacitu 1500 návštevníkov, súboru, angažujúcemu spevákov zo všetkých kútov Európy, a k fascinujúcej technickej novinke, elektrickému osvetleniu od firmy Siemens, mu ku kolaudácii divadla chýbala ešte „čerešnička na torte“, ktorou by mohla byť premiéra nového diela „*kráľa valčíkov a operety*“, Johanna Straussa... Skladateľ, ktorý mal od čias *Netopiera* s Fritzscheovými produkciami iba tie najlepšie skúsenosti, preto ponuku bez váhania prijal, a prvý (i posledný) krát zveril premiérové naštudovanie svojej operety inej, než viedenskej scéne.“ V čase, keď *Noc v Benátkach* dokončoval, bol Strauss už s nevernou manželkou rozvedený a tak na naliehanie priateľov napokon povolil uvedenie *Noci v Benátkach* aj vo svojom „kmeňovom“ divadle vo Viedni, len týždeň po premiére v Berlíne.

Premiéra v novom berlínskom divadle sa uskutočnila 3. októbra 1883. „Reakcie publika boli však prekvapivo vlažné, a navyše v priebehu tretieho dejstva vypukol nečakaný škandál: Keď totiž vojvoda Urbino začal spievať svoj slávny Lagúnový valčík, otextovaný pôvodne „*Nachts sind sie Katzen ja grau, nachts tönt es zärtlich miau*“ („*V noci sú predsa všetky mačky šedé, nocou sa rozlieha ich nežné mňau*“), z hľadiska za začalo ozývať posmešné mňaukanie, ktoré vyprovokovalo k búrke smiechu celé publikum a priebeh i atmosféru predstavenia úplne zničilo,“ uvádza Hochel. Ako dodáva posmechom a iróniou nešetřila vzápätí ani berlínska kritika, zameriavajúca sa však takmer výlučne na slabiny libreta. V kritike v Berliner Fremdenblatt sa konštatuje: „*Nami vysoko cenený Johann Strauss bol, žiaľ, tentokrát od svojich literárnych krajčirov obslužený zle; splietli sa tak v látke, ako aj v strihu... Škoda len tej nádherly melodických kvetov, ktoré, priviazané na*

plesnivú tapetu, do rána zvädnú.“ Straussa, ktorý nebol zvyknutý na reakcie podobného typu, kritiky ranili natoľko, že v prvom momente partitúru Noci v Benátkach venoval svojmu švagrovi ako „*zviazaný toaletný papier*“. „Potom sa však nad uvedenými pripomienkami úprimne zamyslel, a skutočne si uvedomil, že operetu komponoval tak, že zhudobňoval iba priebežne dodávané verše, bez toho, aby vedel, čo sa bude diať na javisku a ako bude vyzeráť hovorená próza. V snahe zachrániť aspoň čo sa dá, skladateľ so svojimi libretistami operetu pred jej viedenskou premiérou ešte narýchlo prepracoval - a s dvojicou Zell - Genée sa vzápätí „doživotne“ rozlúčil...“ dodáva Hochel. Aj *Lagúnový valčík*, ktorý posmešky vyvolal, napokon v novej verzii zmenil nielen interpreta, ale aj samotný text - „*Ach, wie so herrlich zu schau´n, sind all die reizenden Frau´n*“ („*Ach, aké krásne na pohľad sú všetky tie rozkošné ženy*“)..

Medzičasom sa z prepadnutia Straussovej operety v Berlíne (z repertoáru ju stiahli už po troch reprízach) sa vo Viedni stala záležitosť priam politická. „Dokonca údajne až „*vážne ohrozujúca rakúsko-nemecké spojenectvo*“. Pri premiére 9. októbra 1883 v Theater an der Wien panovala v hľadisku nálada takmer bojová, vyžarujúca až „*demonštratívne odhodlanie odčiniť porážku viedenského miláčika v Berlíne*“... Skladateľ bol z očakávania opakovaného neúspechu stresovaný vraj natoľko, že sa za dirigentský pult rozhodol postaviť až na poslednú chvíľu. Obával sa však zbytočne: jeho operetná novinka bola v rodnom meste prijatá s nadšením, aké už dávno nezažil,“ uvádza Hochel texte, ktorého plnú verziu nájdete v bulletine nového predstavenia v repertoári košickej opery. Dobová tlač po premiére napísala: „...*už počas predohry prijímalo publikum každú valčíkovú tému s nadšeným ohlasom... Po všetkých číslach nasledovalo búrlivé bravo pre skladateľa, ktorý musel na konci každého dejstva s ostatnými účinkujúcimi ďakovať na javisku aspoň šesťkrát. A na záver sa spustil nekonečný potlesk, páni sa zdvihli zo sedadiel, dámy sa vykláňali z lóží, galéria si mohla vykričať hrdlá, orchester hral dookola tuš!*“ Úspech vo Viedni bol triumfálny - *Noc v Benátkach* sa hrala nepretržite vyše mesiaca. „Napokon obišla opereta celý kultúrny svet, a ako sa, našťastie, ukázalo, kvalita i krása Straussovej hudby dokázala prekryť aj všetky literárno-dramatické problémy libreta,“ dodáva Hochel.

Košice, 14.2.2017